

Ka energetski efikasnoj Crnoj Gori: pregled stanja i preporuke

Zašto energetski efikasna Crna Gora?

Autor: Dragana Mileusnić
Urednik: Jelena Marojević Galić
Izdavač: NVO Green Home
Novembar 2017

GREEN HOME
act green

Sadržaj:

Zašto energetska Crna Gora?.....	1
1. Klima i energetika na globalnoj sceni.....	3
1.1 Pariski sporazum: dugoročni okvir za veću ambiciju	3
1.2 Evropska unija: integrirana klimatska i energetska politika	4
1.2.1 Nacionalni energetska-klimatski planovi do 2030. godine	4
2. Klimatska i energetska politika Crne Gore	6
2.1 Strateški okvir Crne Gore: još uvijek u raskoraku	6
2.2 Fokus na energetska efikasnost: gdje smo i kuda dalje?	9
2.2.1 Finansiranje za energetska efikasnost	12
3. Saradnja čitavog društva za efektivnu primjenu mjera energetska efikasnosti	13
4. Zaključci i preporuke	16
4.1 Fundamentals first: podaci i institucije.....	16
4.2 Razvoj i revizija okvirne legislative u oblasti energetike i klimatskih promjena	17
4.3 Primarna i sekundarna legislativa u oblasti energetska efikasnosti.....	17
4.4. Finansiranje	17

Zašto energetska Crna Gora?

Crna Gora, kao članica Energetske zajednice i kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, obavezala se da će ispuniti i ciljeve Energetske zajednice i Evropske unije iz područja obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti i smanjenja gasova sa efektom staklene bašte.

Osim toga, kao članica UN-a, potpisivanjem Pariskog sporazuma, obavezala se da će se pridružiti ostatku međunarodne zajednice i smanjiti emisije gasova sa efektom staklene bašte.

Evropska unija je kroz inicijativu "Energetske unije" razvila 5 vodećih principa. Među njima je i princip postavljanja energetske efikasnosti na prvom mjestu (eng. energy efficiency first). To znači da energetska efikasnost mora biti prioritetna mjera pri planiranju energetskog sektora, jer je prepoznato da je svaka uštedena jedinica energije daleko isplativija od one proizvedene.

Tek nakon što primijenimo sve dostupne mjere energetske ušteda, i uvidimo realne potrebe za energijom na nacionalnom nivou, možemo adekvatno planirati kapacitete i tehnologije koji će zadovoljiti potražnju energije.

Mnogobrojna strateška dokumenta i zakoni Crne Gore regulišu sektor energetike i pokušavaju da odgovore na izazov klimatskih promjena. Svi oni deklarativno ističu važnost primjene mjera energetske efikasnosti i ogroman potencijal u mnogim sektorima – domaćinstvima, zgradarstvu, transportu itd.

Nažalost, malo je urađeno da se ovaj potencijal valorizuje na adekvatan način.

Iz tog razloga ova analiza ima za cilj da pruži pregled crnogorskog zakonodavstva u oblastima energetike i klimatskih promjena i tekućih procesa na nivou Evropske unije i Energetske zajednice, kao i da identifikuje prioritetne aktivnosti Crne Gore na putu ispunjavanja svojih međunarodnih obaveza u ovim oblastima, a naročito u oblasti energetske efikasnosti što je i zajednički interes crnogorskog društva u cjelini.

1. Klima i energetika na globalnoj sceni

1.1 Pariski sporazum: dugoročni okvir za veću ambiciju

Nakon složenih pregovora na nivou Ujedinjenih nacija (UN), u decembru 2015. godine usvojen je Pariski klimatski sporazum. Sporazum je podržalo 195 država, a stupio je na snagu 4. novembra, manje od godinu dana nakon što je usvojen. Za stupanje na snagu, bilo je potrebno da ga ratifikuje više od 55 zemalja potpisnica, koje pokrivaju preko 55% globalnih emisija gasova sa efektom staklene bašte. To je jedan od rekorda za najbrže stupanje na snagu jedne globalne konvencije. Ovakva mobilizacija političke volje odraz je urgentnosti za ublažavanjem problema klimatskih promjena.

Dugoročni cilj Pariskog sporazuma je da se povećanje prosječne globalne temperature ograniči na *znatno ispod 2°C*, uz nastojanje da to bude na nivou od 1,5°C. Ovakav cilj treba da omogući preživljavanje najugroženijih nacija, poput malih ostrvskih zemalja.

Mediteran je označen kao jedan od regiona najosjetljivijih na buduće promjene klime. Zbog toga je ograničavanje daljeg porasta prosječne globalne temperature od velike važnosti za Crnu Goru. U poslednjoj deceniji sve više vidimo kako izgledaju posljedice klimatskih promjena, kroz sve više šumskih požara, poplava i sl.

Zbog toga, zemlje potpisnice Pariskog sporazuma treba da ratifikuju dogovor što prije i odmah krenu sa smanjivanjem emisija gasova sa efektom staklene bašte. U julu 2017. godine, 153 države su ratifikovale Pariski sporazum. Crna Gora je to učinila oktobra 2017. godine¹. Time su se stekli uslovi da se fokus okrene razvoju mjera za primjenu Pariskog sporazuma.

---

¹ <http://www.gov.me/pretraga/177256/Ratifikovani-Pariski-sporazum.html>

1.2 Evropska unija: integrisana klimatska i energetska politika

Najvažniji faktor koji utiče na emisije gasova sa efektom staklene bašte je način na koji se energija proizvodi i koristi. Ovakava situacija karakteristična je za većinu Evrope, uključujući i Crnu Goru.

Evropska unija je zbog toga prepoznala značaj integrisanog razvoja ovih politika, još 2009. godine, kada je usvojen klimatsko-energetski paket za 2020. godinu.

Paket postavlja tri ključna cilja:

- 20% smanjenje emisija gasova staklene bašte, u odnosu na baznu 1990. godinu;
- povećanje udjela obnovljivih izvora energije za 20%;
- povećanje energetske efikasnosti za 20%.

U susret novom klimatskom sporazumu, evropski lideri su u oktobru 2014. godine usvojili novi klimatski i energetski okvir do 2030. godine kojim se predlažu novi ciljevi i mjere za postizanje konkurentnijeg, sigurnijeg i održivijeg ekonomskog i energetskog sistema u EU.

Ovim okvirom države članice EU su se obavezale da će do 2030. godine

- smanjiti emisije gasova sa efektom staklene bašte za najmanje 40% u odnosu na 1990. godinu;
- ostvariti udio obnovljivih izvora energije od najmanje 27%;
- uštedjeti najmanje 27 % prosječne finalne potrošnje energije.

Ovaj okvir ima za cilj da pomogne EU u dostizanju svog dugoročnog cilja sadržanog u Mapi puta do 2050. godine koji podrazumijeva smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte za 80-95%, u odnosu na nivo iz 1990. godine, za šta je potrebna potpuna dekarbonizacija elektroenergetskog sistema.

Legislatura koja će strateški okvir za 2030. godinu prevesti u konkretne direktive na evropskom nivou, trenutno se pregovara između Evropske komisije, Evropskog parlamenta i Savjeta Evropske unije. Ovaj set legislacija, poznat pod nazivom *Čista energija za sve Evropljane* trebalo bi da bude usvojen do kraja 2018. godine, u zavisnosti od dinamike pregovora.

1.2.1 Nacionalni energetska-klimatski planovi do 2030. Godine

Kao jedan od najskorijih prijedloga koji ima za cilj da unaprijedi integrisanje energetske i klimatske politike Evropska komisija je u novembru 2016. godine u okviru paketa *Čista energija za sve Evropljane* predstavila prijedlog *Uredbe o upravljanju Energetskom unijom* (eng. Regulation on the Governance of the Energy Union) koja bi trebala da pomogne EU da dostigne energetske i klimatske ciljeve za 2030. godinu.

Predložena Uredba predviđa integrisanje nacionalnih energetske i klimatskih planova i usmjerava proces za njihovo donošenje, što će omogućiti rani uvid u to da li će nacionalni napori biti dovoljno ambiciozni i koherentni da bi se ispunili ciljevi za 2030. godinu na nivou EU.

Poseban značaj takvih integriranih energetske-klimatskih planova do 2030. godine će doprinijeti i regulatornoj stabilnosti i investicionoj sigurnosti.

Takođe, ovi planovi treba da budu konsultovani sa državama u okruženju, kako bi se postigla što veća koherencija i optimizacija energetske sistema na regionalnom nivou.

Prvi takvi integrirani nacionalni energetske i klimatski planovi će pokriti period od 2021. do 2030. sa mogućnošću njihove revizije 2024. godine. Izrada nacionalnih planova tokom 2018. godine će poslužiti kao osnova za prvu procjenu i preporuke Evropske komisije zemljama članicama o ciljevima, politikama i mjerama na nacionalnom nivou u cilju dostizanja zajedničkih izazova. Od 2021. godine, zemlje članice će kroz dvogodišnje integrirane nacionalne energetske i klimatske izvještaje o napretku zajedno sa ocjenom Komisije pratiti da li se nacionalni planovi pravilno primjenjuju.

2. Klimatska i energetska politika Crne Gore

2.1 Strateški okvir Crne Gore: još uvijek u raskoraku

Iako su klimatska i energetska politika u Evropskoj uniji regulisana zajedničkim strateškim okvirom za 2020., 2030., i 2050. godinu, u Crnoj Gori ove oblasti su uređene dvjema odvojenim strategijama: Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030. (SRE 2030, usvojena 2014. godine) i Nacionalnom strategijom u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine, koja je usvojena u septembru 2015. godine.

Primjena SRE 2030 je dalje definisana Akcionim planom za period 2016-2020. godine. Crna Gora takođe ima važeći dokument iz 2011. godine pod nazivom *Energetska politika Crne Gore do 2030. godine (EP 2030)*.

Ova dokumenta prepoznaju ulogu energetske efikasnosti kao jednog od osnovnih principa dobre energetske politike. Ipak, scenariji i mjere predviđene nacionalnim strateškim dokumentima nijesu u saglasnosti sa najnovijim naučnim, tehnološkim i političkim pravcima razvoja. Prije svega, ova dokumenta nijesu vođena principom *energy efficiency first*, i ne sagledavaju realne uticaje integracije regionalnog energetskog tržišta na cijenu električne energije u Crnoj Gori, kao i na druge globalne trendove, uključujući dramatičan pad cijena tehnologija obnovljivih izvora energije.

Nažalost, sva dalja dokumenta u ovim oblastima temelje se na zastarjelim dokumentima. Kao što je i eksplicitno potvrđeno, dokumenta vezana za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte iz 2015. godine, rađena su u funkciji SRE 2030.

Tako Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine daje projekcije emisija gasova sa efektom staklene bašte i predlaže dva scenarija kretanja ovih emisija: scenario sa postojećim mjerama (WEM) i scenario sa dodatnim mjerama (WAM).

Primjenom mjera iz scenarija sa dodatnim mjerama (WAM) koje počivaju na legislativi EU u oblasti kvaliteta vazduha, usvajanju čistijih energetskih sistema i sistemu trgovine emisijama moguće je ostvariti smanjenja emisija GHG iz energetskog sektora nakon 2020 i do 33% u odnosu na 1990. godinu. Ipak, i ovo vodi do povećanja GHG emisija Crne Gore u odnosu na nivo iz 2013. godine, s obzirom da se predviđa dalji rad termoelektrane (TE) Pljevlja kao i izgradnja novog bloka TE Pljevlja II. Tako se ovakvim nacionalno određenim doprinosom (eng. Nationally Determined Contribution) legitimizuje povećanje emisija. Imajući u vidu da je Crna Gora zadnjih godina uspjela da smanji energetske intenzitet uz povećanje BDP-a, kao i da je EU dokazala da ekonomski rast nije nužno vezan za porast emisija GHG, nema opravdanja za planirani porast emisija u Crnoj Gori. Pariski sporazum obavezuje i razvijene zemlje kao i zemlje u razvoju da preduzmu odlučne mjere za ublažavanje klimatskih promjena.

Studije izrađene nakon usvajanja Pariskog sporazuma nedvosmisleno su pokazale da je prvi korak za ostvarenje dugoročnog cilja Pariskog sporazuma, prestanak rada termoelektrana na uglj u Evropskoj Uniji do 2030. godine².

U okviru Pariskog sporazuma, države potpisnice obavezale su se da će revidirati svoje nacionalne doprinose svakih pet godina, uz obavezno povećanje ambicije. Novi nacionalni doprinosi treba da budu podnijeti 2020. godine te tako već sada treba početi pripremu novog, ambicioznog, nacionalnog doprinosa.

Pored toga, kao članica Energetske zajednice i kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, Crna Gora se obavezala da će ispuniti i ciljeve Energetske zajednice i Evropske unije iz područja obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti i smanjenja gasova sa efektom staklene bašte.

Da bi se ove obaveze ispunile i postigli zadati ciljevi, Crna Gora čeka dalje usklađivanje energetske i klimatske politike. Integrisanje pitanja životne sredine u ambiciozne razvojne i energetske politike i strategije predstavlja jedan od najvećih izazova naše zemlje na putu pridruživanja Evropskoj uniji.

Na strateškom planu, Evropska Komisija planira da integrisane Nacionalne energetske-klimatske planove predloži i državama članicama Energetske zajednice³.

Sa tom svrhom, u junu 2017. godine osnovana je među-ministarska Grupa za klimatsku akciju⁴. Time su se ministri odgovorni za klimu i energetiku iz čitavog regiona obavezali na saradnju i planiranje razvoja ovih integrisanih planova, uz jaku komponentu regionalne saradnje.

Sve ovo treba posmatrati kao veliki potencijal za smanjenje ukupnih emisija GHG kao i emisija iz energetske sektora primjenom mjera energetske efikasnosti i većom inkluzijom potencijala obnovljivih izvora energije kojima raspolaže Crna Gora.

Zbog toga treba pristupiti simultanoj reviziji energetske i klimatske strategije u što kraćem roku, kako bi strategije uzele u obzir novu političku i ekonomsku realnost, nakon Pariskog sporazuma.

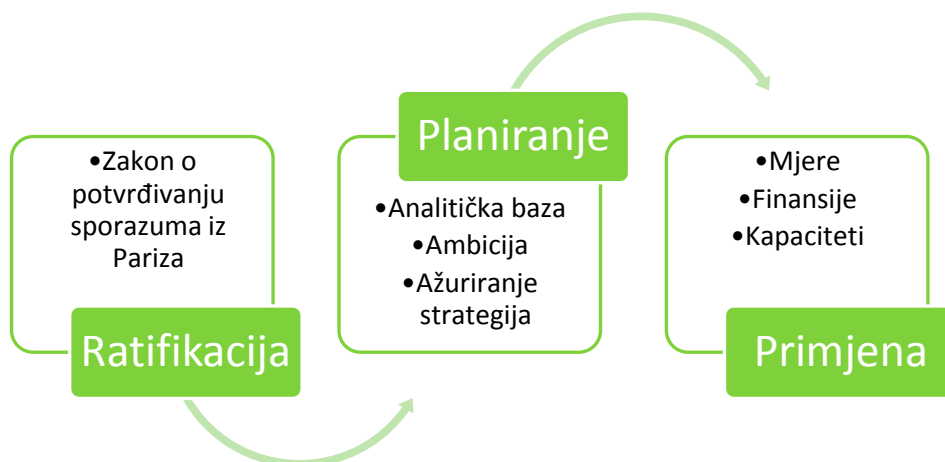
² <http://climateanalytics.org/latest/eu-needs-to-shut-all-coal-plants-by-2030-or-will-vastly-overshoot-paris-agreement---report>

³ <https://www.energy-community.org/events/2017/06/PHLG.html>

⁴ <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2017/06/12.html>

Grafikon 1: Koraci Crne Gore za primjenu Pariskog sporazuma

Dalje, na putu ka punoj primjeni Pariskog sporazuma, Crnu Goru očekuje i razvoj dugoročne nisko-emisione strategije za period do 2050. godine, kao i ažuriranje nacionalnog doprinosa za smanjenje emisija (INDC), za period do 2030. godine. Ovim dokumentima uređuju se mjere kojima će se postići smanjenje emisija gasova sa efekom staklene bašte, način njihovog finansiranja, potrebni kapaciteti i dr.

2.2 Fokus na energetska efikasnost: gdje smo i kuda dalje?

U Crnoj Gori, gubici na prenosnoj i distributivnoj elektroenergetskoj mreži iznose preko 21%⁵, za razliku od oko 6.5% na nivou EU. Ogromni potencijali za uštedu leže i u sektoru zgradarstva, u domaćinstvima, koja u velikoj mjeri koriste električnu energiju za grijanje ali i u saobraćaju.

Zbog toga je jasno da energetska efikasnost mora biti apsolutni prioritet energetske politike Crne Gore.

Ratifikacijom Pariskog sporazuma u oktobru 2017. godine stekli su se i formalni uslovi za njegovu primjenu u Crnoj Gori, a ušteda energije jedan je od direktnih načina za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte.

U toku pripreme za usvajanje Zakona o potvrđivanju sporazuma iz Pariza, izrađena je Socio-ekonomska analiza za potrebe potvrđivanja Pariskog sporazuma. Ova analiza takođe prepoznaje mjere energetske efikasnosti kao primarne aktivnosti za primjenu Sporazuma i značajne benefite njihove primjene. Analiza pokazuje da ulaganje u energetska efikasnost donosi najveći broj radnih mjesta od svih predloženih investicija – čak 36%. Sa druge strane, ova analiza pretpostavlja samo 10 miliona eura godišnjeg ulaganja u ovaj sektor, dok se predviđaju stotine miliona za proizvodna postrojenja.

Prema regionalnom Ugovoru o Energetskoj zajednici, Crna Gora ima indikativni cilj povećanja energetske efikasnosti, koji predstavlja uštedu u iznosu od 9% prosječne finalne potrošnje energije u zemlji do 2018. godine. Ovaj cilj vezan je za Direktivu 2006/32/EU o energetskim uslugama.

Direktivu 2006/32/EU o energetskim uslugama je u EU 2012. godine zamijenila Direktiva 2012/27/EU o energetskoj efikasnosti. Ova direktiva je usvojena 2015. godine i u okviru Ugovora o Energetskoj zajednici. Prema toj direktivi, Crna Gora je u obavezi da doprinese cilju uštede energije od 20% do 2020. godine, na nivou Energetske zajednice. Nacionalni doprinosi Crne Gore za 2020. i 2030. godinu, u oblasti energetske efikasnosti, tek treba da budu jasno definisani.

Primjenu evropskih direktiva o energetici u Crnoj Gori uređuju dva ključna zakona: Zakon o energetici ("Službeni list Crne Gore, broj 5/2016") i Zakon o efikasnom korišćenju energije („Službeni list Crne Gore“ br. 3/2015).

Analize Sekretarijata Energetske zajednice ukazuju na to da je ovim zakonima i pratećom regulativom, legislativa Crne Gore prilično odmakla u pogledu usaglašavanja sa međunarodnim obavezama. Ipak, i Sekretarijat ističe da je potrebno potpuno usaglašavanje sa Direktivom 2012/27/EU, kao i razvoj drugostepene legistative o eko-označavanju energetskih proizvoda.

Konkretno, mjere za primenu cilja povećanja energetske efikasnosti definisane su u tri Akciona plana energetske efikasnosti (APEE).

---

⁵ <http://heyzine.com/files/uploaded/47e55aee7d4944e7418cecba135e9e66ddcc7342.pdf>

Posljednji, treći APEE usvojen je juna 2016. godine i definiše mjere za period 2016 - 2018. godine.

Ciljevi trećeg APEE bazirani su na prioritetima Zakona o efikasnom korišćenju energije i uključuju:

- Primjenu Zakona kompletiranjem i unaprjeđenjem regulatornog okvira i poboljšanjem institucionalnog okvira;
- Podizanje javne svijesti i povećanje razumijevanja, znanja i kapaciteta u pogledu novih zakonskih zahtjeva i dobre prakse u oblasti energetske efikasnosti kod institucija javnog sektora, lokalnih samouprava, velikih potrošača, profesionalnih organizacija i ostalih aktera;
- Poboljšanje statističkog i monitoring sistema u oblasti energetske efikasnosti;
- Implementaciju mjera za uštedu energije sa prepoznatljivim rezultatima.

APEE za period 2016-2018. godinu definiše 19 mjera, od čega 7 horizontalnih i 19 sektorskih.

Horizontalne mjere obuhvataju:

1. Razvoj osnovnog legislativnog, regulatornog i institucionalnog okvira za EE u Crnoj Gori
2. Donošenje planskih dokumenata za EE
3. Uspostavljanje statističkog i monitoring sistema za EE
4. Uspostavljanje i razvoj energetske menadžmenta u javnom sektoru, sektoru komercijalnih usluga i sektoru industrije
5. Info kampanja unaprjeđenja EE
6. Jačanje edukacije i sprovođenje stručnih obuka u oblasti EE
7. Uvođenje regulatornog okvira za eko dizajn proizvoda koji utiču na potrošnju energije

Tabela 1. Sektorske mjere predviđene APEE (izvor: APEE, 2016)

Zgrade (3)	Domaćinstva (2)	Usluge (4)	Transport (2)	Energetski subjekti (1)
Razvoj i primjena regulatornog okvira za EE zgrada	Energetsko označavanje uređaja za domaćinstvo	Uspostavljanje i primjena EE kriterijuma u javnim nabavkama roba, vozila i usluga, kao i kod kupovine i zakupa zgrada	Izrada Akcionog plana energetske efikasnosti u transportu i realizacija pilot projekata	Individualno mjerenje i informativni obračun

Sprovođenje redovnih energetske pregleda sistema za grijanje i sistema za klimatizaciju	Financijska podrška fizičkim licima za EE investicije	Unaprjeđenje energetske karakteristika zgrada u javnom sektoru	Infrastrukturne mjere u sektoru saobraćaja sa efektima energetske ušteda	
Sertifikovanje energetske karakteristika zgrada		Implementacija mjera poboljšanja EE u javnim komunalnim preduzećima lokalnih samouprava i ostalim javnim kompanijama (strana tražnje)		
		Uspostavljanje mehanizama financijske podrške malim i srednjim preduzećima za EE investicije		

Treći APEE daje i osvrt na primjenu prethodnog APEE, za period 2013-2016. godina, pri čemu se primjećuje da 10 od 27 mjera nije sprovedeno. Dalje, 11 mjera je djelimično sprovedeno, što se može opravdati njihovom složenosti (npr. razvoj energetske menadžmenta u javnom sektoru). Većina takvih mjera prenijeta je i nastaviće se prema trećem APEE. Samo 6 mjera je u potpunosti sprovedeno kako je i bilo predviđeno 2. APEE.

Analizom mjera koje nijesu sprovedene jasno je i zašto je napredak teško postići. Tako na primjer, nije sprovedena mjera kojom se omogućava uspostavljanje statističkog i monitoring sistema za energetske efikasnost, što automatski otežava mjerenje realnih rezultata na terenu i adekvatno planiranje daljih politika i mjera u ovoj oblasti.

Druge barijere koje APEE identifikuje pri sprovođenju politike energetske efikasnosti uključuju:

- nedovoljne administrativne i stručne kapacitete na državnom i lokalnom nivou;
- nedovoljnu saradnju nadležnih tijela i koordinaciju aktivnosti;
- izražen nedostatak integracije i razumijevanja energetske efikasnosti u pojedinim oblastima u nadležnosti drugih ministarstva;
- nedovoljnu financijsku podršku od strane države za realizaciju APEE.

APEE ukazuje i na nedostatak ključnih institucija za implementaciju mjera i mobilisanje dodatnih sredstava. Istaknuto je nepostajanje Fonda za energetske efikasnost, čime je značajno otežano postizanje nacionalnog indikativnog cilja i praćenje ostvarenih ušteda energije. Ističe se i potreba za postojanjem nacionalne Agencije za energetske efikasnost koja bi mogla da pruža tehničku pomoć, ali i prima finansijsku podršku.

2.2.1 Finansiranje za energetske efikasnost

Treći APEE mapira i potrebna finansijska sredstva za primenu mjera do 2018. godine. Prema ovim podacima, planira se ulaganje 375 000 EUR iz budžeta, uz povlačenje još 3.080.000 EUR iz donacija i 25.000.000 EUR iz kredita. Jasno je da su sredstva koje država ulaže minimalna u odnosu na potrebe. Zbog toga je važno istaći ulogu međunarodnih donatora, ali i privatnog sektora kako bi se obezbijedilo postizanje neophodnih ciljeva.

Ipak, za punu mobilizaciju dodatnih resursa, potrebno je završiti reforme energetskog sektora u smislu liberalizacije energetskog tržišta i razvoja javno-privatnih partnerstava u oblasti energetske efikasnosti.

3. Saradnja čitavog društva za efektivnu primjenu mjera energetske efikasnosti

Treći APEE Crne Gore daje prikaz aktera neophodnih za sprovođenje 19 ključnih mjera identifikovanih planom. Analiza ovih aktera nedvosmisleno ukazuje na neophodnost učešća čitavog društva u procesu unaprjeđenja energetske efikasnosti.

Pored tri noseća ministarstva - Ministarstva ekonomije, Ministarstva finansija i Ministarstva održivog razvoja i turizma, vodeću ulogu u ovoj energetske tranziciji imaju vlasnici privatnih kuća i zgrada, kao i manji i veći privredni subjekti. Poseban teret imaju jedinice lokalne samouprave, koje treba da rukovode planiranjem renoviranja javnih zgrada.

Posebna prilika u ovom sektoru javlja se za građevinsku industriju, gdje se stvaraju brojne prilike za optimizaciju poslovanja i povećanje prometa, što bi trebalo da dovede i do otvaranja novih radnih mjesta u ovoj industriji, te smanjenja stope nezaposlenosti na nacionalnom nivou.

O tome svjedoči i Socio-ekonomska analiza investicija urađena za potrebe potvrđivanja Pariskog sporazuma u Crnoj Gori.

Uz pravilnu sekundarnu legislativu, stvara se mogućnost i za osnivanje tzv. ESCo kompanija – kompanija za energetske usluge.

Primjeri dobre prakse

ESCo model poslovanja

Kompanija za energetske usluge (eng. Energy service company – ESCo) je model funkcionisanja firmi koje u potpunosti planiraju, sprovode i obezbjeđuju finansiranje projekata energetske efikasnosti. Ovo je inovativan model poslovanja jer krajnji korisnici ne preuzimaju finansijski rizik, već ESCo. Projekti se isplaćuju kroz ostvarene uštede, obično u periodu od 4 do 8 godina. Uštede se ostvaruju kroz smanjenje troškova za energente i održavanje.

Područje djelovanja ovakvog tipa preduzeća može da uključuje i privatni i javni sektor, te tako može biti primijenjen u sektoru zgradarstva (škole, bolnice itd.), javne rasvjete, industrije i distributivne mreže.

Firme koje izvode ovakve projekte, obično mobilisu i druge domaće građevinske firme, banke, inženjere i slično. Zbog toga je i u ovom modelu saradnja ključna za postizanje optimalnih rezultata i benefita za lokalnu zajednicu u kojoj se projekat sprovodi.

Uspostavljanje sistema energetskeg menadžmenta lokalne samouprave u Srbiji

Kancelarija za energetske menadžment uspostavljena je u opštini Vrbas u Srbiji 2011. godine. Ova opština je među prvima u Srbiji uvidjela značaj i ulogu energetskeg menadžmenta i počela kontinuirano praćenje energetske potrošnje, primjenu mjera energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i ekološki prihvatljivih goriva za objekte u vlasništvu opštine.

Šest godina kasnije, KEM se razvija, razmjenjuje iskustva sa drugim opštinama i najvažnije, postiže uštede. Projekat unaprjeđenja javne rasvjete donio je uštedu od 47 % i ušteda energije u sektoru javnih zgrada bila je 17% u odnosu na bazu 2009. godinu, odnosno, oko deset miliona dinara.

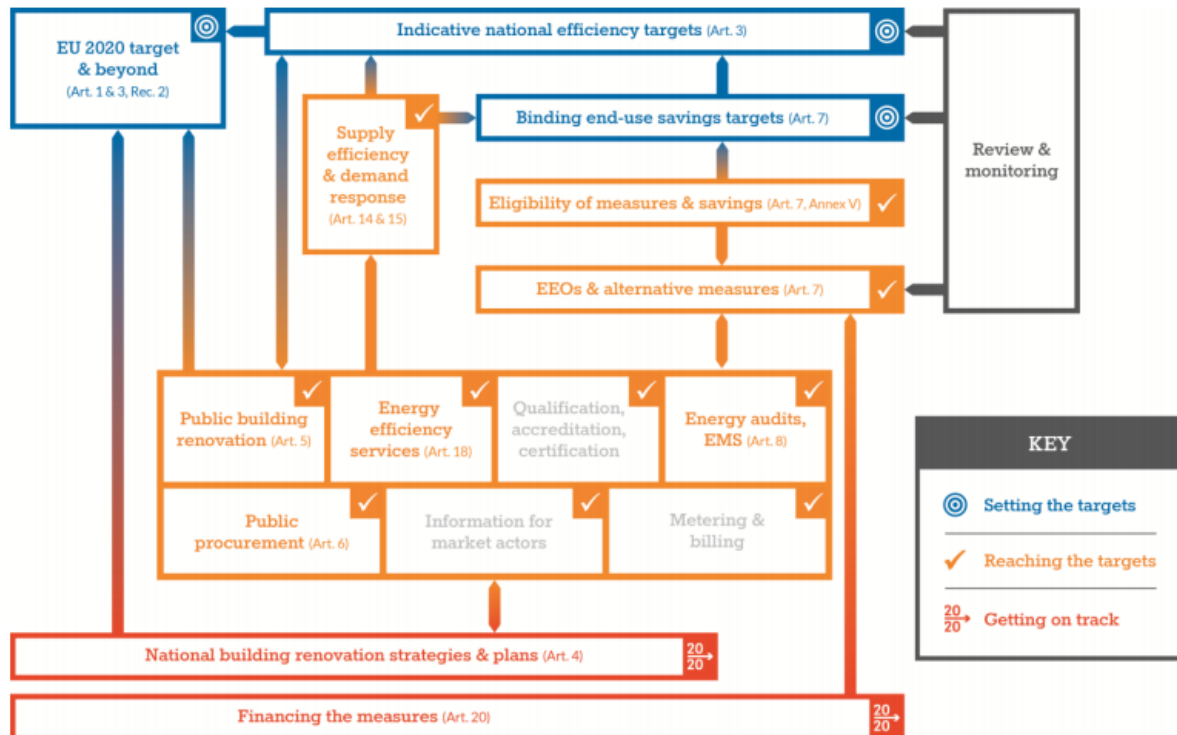
Mogućnost primjene ovakvih primjera dobre prakse u Crnoj Gori je ograničena, jer nedostaje odgovarajuća zakonska osnova.

Konačno, APEE predviđa i ulogu za univerzitetet i druge aktere, poput civilnog društva i medija. S obzirom da je ovo relativno nova oblast u Crnoj Gori, neophodno je jačati stručnu bazu kako bi se obučavala profesionalna radna snaga u ovoj oblasti, kako za planiranje politika i mjera, tako i za njihovu primjenu.

Civilni sektor ima posebnu odgovornost da podiže svijest građana o ovom pitanju, u saradnji sa medijima i naročito mladima.

Saradnja industrije i civilnog društva za unaprjeđenje energetske efikasnosti: Koalicija za uštedu energije (Coalition for Energy Savings)

Jedan od primjera saradnje asocijacija industrije i nevladinog sektora je Koalicija za uštedu energije⁶ (eng. Coalition for Energy Savings). To je grupa koja predstavlja preko 400 asocijacija i 150 kompanija iz privrede i civilnog društva, kao i preko 1000 gradova u 30 zemalja Evrope. Sjedište ove Koalicije nalazi se u Briselu, gdje Sekretarijat, zajedno sa članicama radi na unaprjeđenju politika energetske efikasnosti Evropske unije. Ova grupa radi na tome da energetska efikasnost postane vodeći prioritet evropske energetske politike. Grupa takođe predstavlja bazu eksperata iz ove oblasti, te zagovara ambicioznije ciljeve za energetske uštede u EU do 2030. godine. Takođe, Koalicija za uštedu energije prati i primjenu mjera EE u državama članicama Evropske Unije i daje preporuke za bolju implementaciju.

Slika 1. Primjer rada Koalicije za uštedu energije – Ček-lista za snažnu implementaciju Direktive o energetskej efikasnosti (izvor: <http://eedguidebook.energycoalition.eu/>)

⁶ <http://energycoalition.eu/>

4. Zaključci i preporuke

Energetska efikasnost je neophodna zarad nas samih, životne sredine – klimatskih promjena ali je i veliki dio međunarodnih obaveza. Energetska efikasnost takođe donosi brojne benefite, o čemu svejdoče brojne studije i projekti sprovedeni na terenu. **Crna Gora ima značajan potencijal za uštedu energije, koji treba adekvatno valorizovati i uzeti u obzir prije nego što se donesu odluke o investiranju u velika proizvodna postrojenja, kako se predviđa nacionalnim klimatskim doprinosom i energetsom strategijom.**

Crna Gora je među naprednijima u regionu u pogledu transpozicije legislative o energetskej efikasnosti. Ipak, djelovi primarne i sekundarne legislative nedostaju.

Ta nedostajuća legislativa, kao i nedostatak jasnog niskokarbonskog razvojnog plana, glavne su barijere ka privlačenju finansiranja za mjere energetske efikasnosti.

Privatno finansiranje je od ključnog značaja za finansiranje mjera energetske efikasnosti, jer država ne može sama da sprovede sve neophodne mjere. Na državnim organima je da usvoje odgovarajuću legislativu i uspostave institucije koje će privatnim investitorima i građanima dati jasan signal da je sigurno i isplativo ulagati u mjere energetske efikasnosti u Crnoj Gori.

Ova studija je pokušaj civilnog društva da doprinese tim naporima.

Sa tim ciljem, predlažemo sljedeće korake do 2020. godine, ka postizanju energetske efikasne Crne Gore:

4.1 Fundamentals first: podaci i institucije

Detaljno planiranje mjera energetske efikasnosti mora biti zasnovano na kvalitetnim i uporedivim podacima, kao i na jasnim nadležnostima i koordinaciji institucija koje u tom procesu učestvuju.

Sa tim u vezi, prvi neophodni koraci podrazumijevaju:

- Alokaciju resursa u institucije kroz:
  - Uspostavljanje Agencije za energetske efikasnosti, sa adekvatnim finansijskim i administrativnim kapacitetima i jasno definisanim nadležnostima, a koja će omogućiti unaprjeđenje svih aspekata neophodnih za unaprjeđenje energetske efikasnosti – počevši od poboljšanja kvaliteta statističkih podataka i međusektorske saradnje.
- Poboljšanje statističkih podataka kroz:
  - Uspostavljanje funkcionalnog sistema za izračunavanje indikatora energetske efikasnosti i ušteta
  - Monitoring implementacije Nacionalnog plana energetske efikasnosti (NEEAP 2016-2018)

4.2 Razvoj i revizija okvirne legislative u oblasti energetike i klimatskih promjena

- Usklađivanje nacionalnih klimatskih i energetske politike sa ciljevima Pariskog sporazuma i legislativom Evropske Unije kroz:
  - Ažuriranje Strategije razvoja energetike u Crnoj Gori do 2030. u toku 2018. godine
  - Izradu dugoročne nisko-emisione strategije razvoja, za period do 2050. godine,
  - Na osnovu dugoročne nisko-emisione strategije treba pristupiti **zajedničkoj reviziji nacionalne energetske i klimatske strategije**. Naime, ove strategije treba da reflektuju činjenicu da su klima i energetika “dvije strane istog novčića”, te ih tako treba razvijati u okviru jedinstvenog Nacionalnog klimatskog-energetskog plana do 2030. godine, po uzoru na EU prijedlog ovakvog plana u okviru *Upravljanja Energetskom unijom*, prijedloga EU legislative u okviru nedavno objavljenog klimatsko-energetskog paketa pod nazivom *Čista energija za sve Evropljane*.
  - Ovako formulisani Nacionalni klimatsko-energetski plan u sebi treba praktično da sadrži i reviziju nacionalno određenog doprinosa (NDC) prema Okvirnoj konvenciji UN o klimatskim promjenama (UNFCCC). Revidirani NDC treba podneti UNFCCC-ju do 2020. godine.
  - Posebnu pažnju pri izradi Nacionalnog klimatskog-energetskog plana, kao i Nisko-emisione strategije treba posvetiti procjeni potencijala za energetske uštede i definisanju ambicioznih ciljeva energetske efikasnosti za 2020. i 2030. godinu.

4.3 Primarna i sekundarna legislativa u oblasti energetske efikasnosti

Paralelno sa uspostavljanjem osnova Sistema energetske efikasnosti, treba kompletirati i nedostajuću primarnu i sekundarnu legislativu, što podrazumjeva:

- Potpuno usaglašavanje sa Direktivom 2012/27/EU
- Razvoj drugostepene legislative o eko-označavanju energetske proizvoda

4.4. Finansiranje

Da bi se ciljevi u oblasti energetske efikasnosti ostvarili, država mora da prepozna da je ovo prioritet od nacionalnog značaja prvog reda (kao u EU – princip *energy efficiency first*) i shodno tome treba planirati nacionalni budžet, ali i programirati razvojnu pomoć.

Nacionalni budžet mora da obezbijedi sredstva za neometano funkcionisanje Agencije za energetske efikasnost i srodnih jedinica pri ministarstvima, dok se iz međunarodnih fondova mogu obezbijediti podsticajna sredstva za primjenu mjera energetske efikasnosti u javnim zgradama, domaćinstvima, malim i srednjim preduzećima i sl.

Na državi je takođe da uspostavi zakonodavni okvir koji će mobilisati daleko značajnija sredstva iz privatnih izvora.

U praksi, prvi koraci koje treba preduzeti su:

- Osnivanje Fonda za energetske efikasnosti
- Postaviti energetske efikasnosti na prvo mjesto pri programiranju finansiranja iz međunarodnih javnih fondova, kao npr. za sledeći ciklus IPA (nakon 2020. godine), a takođe i ka drugim razvojnim agencijama i privatnim investitorima,
- Razviti nacionalni sistem za razvoj ESCO modela, i privatno-javnih partnerstava u ovoj oblasti.

Publikacija nastala u okviru projekta "Jačanje kapaciteta za bolju životnu sredinu u Crnoj Gori" koji je podržan od strane Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori kroz IPA 2014, Civil Society Facility programme. Za sadržaj ove publikacije odgovara isključivo NVO Green Home i ona ni na koji način ne odražava mišljenje Evropske unije.